

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ДИНАМІКА ВОЄННОГО ЧАСУ

Постановка проблеми. Нормотворча діяльність у галузі кримінального права має свої особливості на різних історичних етапах, що зумовлено необхідністю забезпечення кримінально-правової охорони тих соціальних цінностей, які є важливими саме на цьому історичному відтинку часу. Повномасштабне вторгнення російської федерації (далі – рф) на територію України зумовило й специфічну нормотворчу діяльність у галузі кримінального права, спрямовану на кримінально-правове забезпечення охорони основ національної безпеки України, а також інших соціальних цінностей, найбільш вразливих під час воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії кримінального права дослідження динаміки нормотворчої діяльності воєнного часу не приділялося достатньої уваги. Більшою мірою науковці вивчають траєкторію конкретної кримінально-правової норми та прогнозують тенденції її розвитку. У контексті дослідження воєнного оновлення кримінального законодавства України виокремимо наукові праці Р. Мовчана і М. Хавронюка, які оперативно реагують на відповідні зміни, пропонуючи доктринальне тлумачення новим кримінально-правовим нормам. Водночас системний підхід до динаміки нормотворчої діяльності в галузі кримінального права після введення в Україні воєнного стану є вельми важливим, оскільки дає змогу комплексно підійти до вирішення цілої низки питань нормотворчого та правореалізаційного характеру.

Мета статті полягає у виявленні основних тенденцій динаміки нормотворчої діяльності в галузі кримінального права у воєнний час.

Основні результати дослідження. Динаміка кримінального права – це «мінливий стан кримінального права у просторі та часі, що може знаходитись у русі (прогрес чи регрес) або у спокою», детермінантами якої є «позитивні девіації, пов'язані з розвитком і орієнтацією на сучасні соціальні цінності, які мають тенденцію на підтримку з боку більшості населення; міжнародні стандарти кримінально-правового поведіння зі злочинцями та жертвами кримінальних правопорушень; ідеологію кримінального права як на світовому, так і на національному рівні; безсистемну законодавчу інверсію кримінально-правових норм, під якою слід розуміти прийняття новел без дотримання наступності та узгодженості» [1, с. 32, 34].

До виокремлених детермінант динаміки кримінального права слід віднести й необхідність оперативного правового регулювання порядку суспільних відносин, зумовленого повномасштабним вторгненням рф на територію України, який потребував охорони засобами кримінального права. «Повномасштабний напад РФ на територію України 24 лютого 2022 року та подальші події в Україні в умовах війни сутнісно вплинули на її правовий розвиток. Виникла нагальна потреба термінового удосконалення чинного законодавства України шляхом внесення до нього змін і доповнень, а також прийняття нового правового масиву, пов'язаного із необхідністю організації державного механізму та правопорядку за нових суспільно-політичних обставин» [2, с. 28]. Зазначене повною мірою стосується й кримінального права України, яке після 22 лютого 2022 року було «переорієнтовано на потреби воєнного часу, на забезпечення першочергових напрямів протидії збройній агресії РФ» [3, с. 41].

Починаючи з 22 лютого 2022 року й до моменту підготовки цієї статті, коригування кримінального законодавства України відбулося 24 законами України, з яких 19 було ухвалено 2022 року. Основні віхи коригування Кримінального кодексу України (далі – КК) «воєнними» кримінальними законами такі.

Криміналізація кримінальних правопорушень. За час війни чинний КК було доповнено вісьмома новими складами кримінальних правопорушень: з’явилося три нових склади злочинів проти основ національної безпеки України (колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК) (Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX), несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2) (Закон України від 24.03.2022 № 2160-IX), пособництво державі-агресору (Закон України від 14.04.2022 № 2198-IX), три нових склади кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2) (Закон України від 24.03.2022 № 2155-IX), контрабанда товарів (ст. 201-3), контрабанда підакцизних товарів (ст. 201-4) (Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX), по одному новому складу кримінальних правопорушень проти громадської безпеки (перетинання державного кордону України з терористичною метою (ст. 258-6) (Закон України від 21.03.2023 № 2997-IX), проти порядку несення військової служби (образу честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435-1) (Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX), проти миру та безпеки людства і міжнародного правопорядку (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2) (Закон України від 03.03.2022 № 2110-IX).

Викладення в новій редакції статей Особливої частини КК або їх структурних частин, включення до них окремих частин, внесення змін до статей Особливої частини КК. Повністю в новій редакції було викладено вісім статей: ст. 111 «Державна зрада», ст. 113 «Диверсія» (Закон України від 03.03.2022 № 2113-IX), ст. 127 «Катування» (Закон України від 01.12.2022 № 2812-IX), ст. 190 «Шахрайство» (Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX), ст. 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму» (Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX), ст. 361 «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж» (Закон України від 21.03.2023 № 2997-IX), ст. 416 «Порушення правил польотів або підготовки до них», ст. 417 «Порушення правил кораблеводіння» (Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX).

У новій редакції було викладено лише окремі частини ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» (Закон України від 03.03.2022 № 2110-IX), ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав» (Закон України від 01.12.2022 № 2803-IX), ст. 201 «Контрабанда культурних цінностей та зброї», ст. 201-1 «Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев» (Закон України від 09.12.2023 № 3513-IX), ст. 361-1 «Створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут» (Закон України від 21.03.2023 № 2997-IX), ст. 263 «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» (Закон України від 24.03.2022 № 2150-IX), ст. 407 «Самовільне залишення військової частини або місця служби» (Закони України від 13.12.2022 № 2839-IX та від 13.07.2023 № 3233-IX).

Також зміни торкнулися й приміток до статей. Так, примітки було включено в структуру ст. 161 КК (роз’яснено поняття «регіональна належність»), ст. 201 (роз’яснено поняття «переміщення через митний кордон України предметів контрабанди поза митним контролем» – ч. 1, «переміщення через митний кордон України предметів контрабанди з приховуванням від митного контролю» – ч. 2, «особа, раніше судима за контрабанду» – ч. 3). Примітку до ст. 425 КК, у якій роз’яснено поняття «істотна шкода» та «тяжкі наслідки» було викладено в новій редакції, а зі ст. 146-2 КК було виключено примітку.

Окрім того, було внесено зміни до ряду статей Особливої частини КК, які стосувалися незначних коригувань тексту їх диспозицій (Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX). Зокрема, окремі

зміни стосувалися коригування тексту диспозиції ст. 114-2 КК, яка була включена в цей Кодекс після початку введення воєнного стану в Україні (від 24.03.2022 № 2160-IX). Звертаємо увагу на незначний проміжок часу між набранням чинності Законом, яким було криміналізовано правопорушення, передбачене ст. 114-2 КК (27 березня 2022 р.) та коригуючим кримінальним законом, яким було внесено зміни в цю ж статтю (1 квітня 2022 р.).

Статтю 401 КК, яка визначає поняття військового кримінального правопорушення, було доповнено окремим абзацом частину другу та доповнено словами частину четверту. Метою таких доповнень було регулювання питання кримінальної відповідальності за ці правопорушення поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України.

Диференціація кримінальної відповідальності за окремі кримінальні правопорушення шляхом використання законодавцем таких кваліфікуючих ознак: вчинення відповідних діянь в умовах воєнного чи надзвичайного стану (статті 185, 186, 187, 189, 191 КК) (Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX); спричинення загибелі людини (ст. 367 КК) (Закон України від 08.11.2023 № 3442-IX).

Зміна караності за окремі кримінальні правопорушення в санкціях статей Особливої частини КК. Така зміна стосувалася передусім посилення санкцій статей Особливої частини КК, а саме збільшення мінімальної межі покарання у виді позбавлення волі за мародерство (ст. 432) (Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX), збільшення мінімальної та максимальної меж покарання у виді позбавлення волі за невиконання наказу (ст. 403) (Закон України від 13.12.2022 № 2839-IX). Окрім того, у санкції ст. 415 КК (порушення правил водіння або експлуатації машин) передбачено альтернативні позбавленню волі на певний строк покарання (Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX).

Ряд змін воєнного часу стосувалися **норм Загальної частини КК:**

– включено нову обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння, а саме виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1) (Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX);

– внесено зміни до прикінцевих і перехідних положень КК та закріплено, що цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» (Закон України від 03.03.2022 № 2114-IX);

– передбачення особливостей призначення покарань за вчинення ряду кримінальних правопорушень, а також застосування інших засобів кримінально-правового характеру: регулювання строків покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (Закони України від 03.03.2022 № 2108-IX та від 14.04.2022 № 2198-IX); регулювання особливостей призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за вчинення готування до злочину або замаху на злочин проти основ національної безпеки України (Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX), передбачення можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи колабораційної діяльності (Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX), злочинів терористичного характеру (Закон України від 21.03.2023 № 2997-IX), поширення положень про незастосування строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за нові злочини проти основ національної безпеки, а також за інші кримінальні правопорушення (Закони України від 24.03.2022 № 2160-IX та від 01.12.2022 № 2812-IX) та про незастосування строків давності виконання обвинувального вироку за окремі кримінальні правопорушення (Закон України від 01.12.2022 № 2812-IX);

– встановлення обмежень щодо застосування за окремі кримінальні правопорушення положень про призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної (Закон України від 01.12.2022 № 2812-IX), за ряд військових кримінальних правопорушень (Закон України від 13.12.2022 № 2839-IX) та про звільнення від відбування покарання з випробуванням (за катування, передбачене частиною третьою ст. 127 цього Кодексу, та за ряд військових кримінальних правопорушень (Закон України від 01.12.2022 № 2812-IX);

– доповнення статей Загальної частини КК нормами, спрямованими на врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених, а саме ст. 84-1 «Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого», а також коригування тексту цих статей (Закони України від 28.07.2022 № 2472-IX та від 01.12.2022 № 2810-IX);

– зміна окремих статей Загальної частини КК, а також викладення їх у новій редакції з метою узгодження з рішеннями Європейського суду з прав людини (статті 81, 82) (Закон України від 18.10.2022 № 2690-IX);

– коригування тексту статей Загальної частини КК з метою узгодження з іншими статтями цього Кодексу та усунення внутрішніх суперечностей між ними (Закон України від 13.07.2023 № 3233-IX).

Отже, нормотворча діяльність у галузі кримінального права була спрямована насамперед на те, щоб адаптувати чинний КК до умов війни, та на покращення кримінально-правового забезпечення охорони тих соціальних цінностей, які передусім є більш вразливими саме в цей період. При цьому попит на окремі новели воєнного часу, що були запроваджені після 24.02.2022, мав місце ще задовго до цих подій. Наприклад, після тимчасової окупації російською федерацією Автономної Республіки Крим (далі – АР Крим) та окремих територій Донецької та Луганської областей у 2014 році у теорії кримінального права висловлювалася пропозиція криміналізувати колабораціонізм [4; 5].

Попри висловлені пропозиції криміналізувати колабораціонізм в Україні, законодавець не зробив цього завчасно, а тому встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність є запізнлим, однак необхідним у сучасних умовах. Водночас ст. 111-1 КК було прийнято в перші дні повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Тому редакція похапцем прийнятої статті про колабораційну діяльність далека від досконалості, містить численні недоліки, що негативно впливають на можливість адекватного реагування на суспільно небезпечні дії колаборантів і потребує подальшого вдосконалення відповідної норми законодавцем, що активно намагається реалізувати Верховна Рада України. Водночас, на нашу думку, зміни до будь-яких статей-новел слід вносити обачно, пам'ятаючи про правило зворотної дії закону України про кримінальну відповідальність у часі (ст. 5 КК).

Окремі нормативні новели воєнного часу, реалізовані в КК, є вкрай необдуманими. Йдеться, наприклад, про ст. 111-2 КК «Пособництво державі-агресору». Порівняння текстів статей 111, 111-1 та 111-2 цього Кодексу дає підстави багатьом науковцям зробити висновок про те, що криміналізація пособництва державі-агресору була необдуманною, а сама норма підлягає виключенню з КК. Наприклад, на думку М. Хавронюка, існування в цьому Кодексі паралельно зі статтями 111 і 111-1 норми про колабораційну діяльність є одним із різновидів «порушення принципу пропорційності», коли законодавець, ігноруючи факт наявності у КК статті, яка вже передбачає кримінальну відповідальність за певне діяння, знову криміналізує його, застосовуючи ті самі або схожі формулювання і не виокремлюючи ознак, які б дали змогу чітко розмежувати відповідні кримінальні правопорушення, зокрема за правилами конкуренції статей про спеціальний і загальний склади правопорушення [6].

Окремі зміни у КК є суперечливими з точки зору порушення вимоги єдності поняттєвого апарату цього Кодексу, дотримання якої разом з іншими обставинами може свідчити про забезпечення верховенства права. Так, статті 185, 186, 187, 189, 191 КК було доповнено такою кваліфікуючою ознакою, як вчинення відповідних діянь в умовах воєнного чи надзвичайного стану (Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX). Диференціація кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушення, з одного боку, закономірна. Адже держава повинна реагувати застосуванням більш суворих заходів до посягань на власність у такий «вразливий» період для держави, як воєнний або надзвичайний стан. Водночас поява такої кваліфікуючої ознаки мала б бути узгоджена з «паралельними місцями» у КК, які містять аналогічні / тотожні / однорідні формулювання. Так, у цьому Кодексі вживаються такі термінологічні звороти: «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК), «в умовах воєнного стану» (ч. 2 ст. 111, ч. 5 ст. 407, ч. 2 ст. 435 КК), «в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту» (ч. 1 ст. 43-1, ч. 2 ст. 113 КК), «в умовах воєнного або надзвичайного стану» (ст. 114-2 КК), «під

час надзвичайного або воєнного стану» (ч. 3 ст. 201-2 КК), «під час дії надзвичайного або воєнного стану» (ч. 3 ст. 258-6 КК), «під час дії воєнного стану» (ч. 5 ст. 361 КК, ч. 2 ст. 401), «в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» (ч. 4 ст. 402, ч. 3 ст. 403, ч. 4 ст. 404 КК тощо).

Характеризуючи нову для окремих кримінальних правопорушень кваліфікуючу ознаку – вчинення відповідних дій в умовах воєнного або надзвичайного стану, В. Навроцький слушно застерігає: «Навіщо заставляти розгадувати загадку чи «в умовах» і «з використанням умов» – це одне й те ж саме чи таки ні? Активізація «шаленого принтера» часто веде не до вирішення проблем, а до породження нових» [7, с. 40]. На думку Р. Мовчана, за частинами четвертими статей 185, 186, 187, 189, 191 КК як такі, «що вчинені в умовах воєнного (надзвичайного) стану», мають кваліфікуватися будь-які передбачені диспозиціями цих норм діяння, вчинені у відповідних умовах – незалежно від місцевості та обставин їхнього скоєння, тобто того, чи були вони безпосереднього пов'язані з використанням згаданих умов [8, с. 285]. А. Вознюк резюмує, що «вчинення кримінального правопорушення під час чи в умовах досліджуваних обставин (насамперед воєнного та надзвичайного стану, особливого періоду тощо) означають фактично тотожні ситуації. Водночас конструкція «під час» видається менш дискусійною, а тому є більш оптимальною в процесі удосконалення кримінального законодавства» [9, с. 313].

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС) фактично з моменту появи різних підходів до тлумачення аналізованої кваліфікуючої ознаки у складах кримінальних правопорушень проти власності намагався сформулювати правові позиції, спрямовані на забезпечення єдності судової практики. Так, у постанові від 22.06.2023 у справі № 753/22570/19 колегія суддів Другої судової палати ККС сформулювала таку правову позицію: «Платіжний термінал, який має засоби охорони від доступу сторонніх осіб і використовується для зберігання матеріальних цінностей, є сховищем, а його пошкодження з метою заволодіння грошовими коштами, що перебували в ньому, слід кваліфікувати як крадіжку з проникненням у сховище» [10].

Водночас ухвалою колегії суддів Першої судової палати ККС від 26.09.2023 у справі № 722/594/22 з метою формування єдиного правозастосовного підходу щодо тлумачення кваліфікуючої ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених частинами четвертими статей 185–187, 189 і 191 КК, «в умовах воєнного або надзвичайного стану» як такої, що є тотожною за своїм змістом з такою обставиною, що обтяжує покарання, як «вчинення злочину з використанням умов воєнного стану» (п. 1 ч. 2 ст. 67 КК), кримінальне провадження передано на розгляд об'єднаної палати ККС. На думку колегії суддів ККС, тлумачення ознаки «в умовах воєнного або надзвичайного стану» як такої, що означає «в період дії режиму воєнного або надзвичайного стану» суперечить точному змісту закону і меті, яку ставив законодавець, запроваджуючи такі зміни до КК [11].

Об'єднана палата ККС у постанові від 15.01.2024 у справі № 722/594/22 сформулювала такий правовий висновок: «За ч. 4 ст. 185 КК кримінальна відповідальність передбачена за вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану на території, на якій він введений» [12].

Не ставлячи під сумнів правильність такого підходу, оскільки віднині цей правовий висновок суду касаційної інстанції є обов'язковим для застосування іншими судами, окрім того, він впливає з системного тлумачення формулювань, що використовуються в КК для позначення такої обставини, як вчинення відповідних протиправних дій в умовах / під час / з використанням умов (тощо) воєнного стану, все ж вважаємо за доцільне вказати на необхідність законодавчого регулювання та, можливо, диференційованого підходу законодавця для вказівки на таку ознаку у статтях Особливої частини КК. Кримінальні правопорушення проти власності традиційно належать до найбільш поширених в Україні. При цьому завжди перше місце в загальній структурі злочинності посідають крадіжки. Суспільна небезпека крадіжок на різній території України в умовах воєнного стану – різна (вища на «прифронтових» територіях порівняно з іншими). Окрім того, не слід забувати основне призначення кваліфікуючих ознак – це диференціація кримінальної відповідальності. Така диференціююча функція може бути забезпечена лише у разі, коли кваліфікуюча ознака описує не всю сукупність кримінальних правопорушень, а лише більшу їх частину. Тому, на нашу думку, формулювання кваліфікуючих ознак у складах кримінальних правопорушень, передбачених статтями 185, 186, 187, 189, 191 КК, доцільно змінити, використовуючи таке формулювання, як вчинення цих правопорушень з використанням умов воєнного стану.

Висновки. Отже, динамізм кримінально-правового забезпечення порядку суспільних відносин в умовах воєнного стану був спрямований насамперед на те, щоб новітні виклики, породжені рашизмом на теренах України, були належним чином передбачені в КК у вигляді окремих кримінально-правових приписів. Зміни воєнного часу торкнулися насамперед усталених кримінально-правових норм, які були відкориговані законодавцем з метою якомога більшого врахування особливостей прояву класичних кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, як-то державна зрада (ст. 111 КК). Окрім того, коригування кримінального законодавства мало й елемент новелізації, що було необхідним для кримінально-правового забезпечення порядку суспільних відносин від нових протиправних проявів, як-то колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК).

Водночас не всі випадки коригування кримінального законодавства України були спрямовані на врахування умов воєнного стану. Окремі з них не були зумовлені такою специфікою, а стосувалися покращення кримінально-правового регулювання загалом, усунення суперечностей між окремими кримінально-правовими нормами.

Список використаних джерел

1. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права України (теоретико-прикладне дослідження): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08; Національний університет «Одеська юридична академія», Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2021. 467 с.
2. Пархоменко Н. М. Особливості правотворчої діяльності за умов воєнного стану. Альманах права. *Актуальні проблеми правового розвитку в умовах війни та післявоєнної відбудови держави*. Випуск 13. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2022. С. 28–33.
3. Кваша О. О. Актуальні проблеми кримінально-правової політики України в умовах війни. *Альманах права. Трансформація законодавства України в сучасних умовах*. Випуск 14. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2023. С. 41–47.
4. Письменський Є. О. Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): науковий нарис. Северодонецьк: Румянцева Г. В., 2020. 120 с.
5. Письменський Є. О. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. С. 116–128.
6. Хавронюк М. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. URL: <http://surl.li/rfjprt> (дата звернення: 10.03.2024)
7. Навроцький В. О. Виклики, що постали перед українським кримінальним правом з початком українсько-російської війни. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану*: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (електронне видання) (Київ – Львів – Дніпро, 20 квіт. 2022 р.). С. 36–41.
8. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. Аналітично-порівняльне правознавство. *Електронне наукове видання*. 2022. № 1. С. 281–285. URL: DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52> (дата звернення: 10.03.2024)
9. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 308–317. URL: <http://surl.li/rfjfp> (дата звернення: 10.03.2024)
10. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22.06.2023 у справі № 753/22570/19. URL: <http://surl.li/rfjsh> (дата звернення: 10.03.2024)
11. Ухвала колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26.09.2023 у справі № 722/594/22. URL: <http://surl.li/rfjsr> (дата звернення: 10.03.2024)
12. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15.01.2024 у справі № 722/594/22. URL: <http://surl.li/rfjsw> (дата звернення: 10.03.2024)

References

1. Balobanova D. O. Dynamika kryminalnoho prava Ukrainy (teoretyko-prykladne doslidzhennia): dys. ... doktora yuryd. nauk: 12.00.08; Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia», Odeskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. Odesa, 2021. 467 s.
2. Parkhomenko N. M. Osoblyvosti pravotvorchoi diialnosti za umov voiennoho stanu Almanakh prava. *Aktualni problemy pravovoho rozvytku v umovakh viiny ta pislivoiennoi vidbudovy derzhavy*. Vypusk 13. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2022. S. 28–33.

3. Kvasha O. O. Aktualni problemy kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy v umovakh viiny. *Almanakh prava. Transformatsiia zakonodavstva Ukrainy v suchasnykh umovakh*. Vypusk 14. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2023 S. 41–47.
4. Pysmenskyi Ye. O. Kolaboratsionizm yak suspilno-politychne yavyshe v suchasni Ukraini (kryminalno-pravovi aspekty): naukovyi narys. Sievierodonetsk: Rumiantseva H. V., 2020. 120 s.
5. Pysmenskyi Ye. O. Kolaboratsionizm u suchasni Ukraini yak kryminalno-pravova problema. *Pravo Ukrainy*. 2020. № 12. S. 116–128.
6. Khavroniuk M. Pomylyky u zakonakh voiennoho chasu: shchodo zmin Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. URL: <http://surl.li/rfipt> (data zvernennia: 10.03.2024)
7. Navrotskyi V. O. Vyklyky, shcho postaly pered ukrainskym kryminalnym pravom z pochatkom ukrainsko-rosiiskoi viiny: *Kryminalno-pravovi, kryminolohichni, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni problemy protydii zlochynnosti v umovakh voiennoho stanu*: mat-ly Vseukr. nauk.-prakt. konf. (elektronne vydannia) (Kyiv – Lviv – Dnipro, 20 kvit. 2022 r.). S. 36–41.
8. Movchan R. O. Analiz zakonodavchoho rishennia pro posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za maroderstvo. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo. *Elektronne naukovе vydannia*. 2022. № 1. S. 281–285. URL: DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52> (data zvernennia: 10.03.2024)
9. Vozniuk A. A. Voiennyi ta nadzvychainyi stan yak obstavyny, shcho vplyvaiut na kvalifikatsiiu kryminalnoho pravoporushennia abo pryznachennia pokarannia. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 6. S. 308–317. URL: <http://surl.li/rfjfp> (data zvernennia: 10.03.2024).
10. Postanova kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 22.06.2023 u spravi № 753/22570/19. URL: <http://surl.li/rfjsh> (data zvernennia: 10.03.2024)
11. Ukhvala kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 26.09.2023 u spravi № 722/594/22. URL: <http://surl.li/rfjsr> (data zvernennia: 10.03.2024)
12. Postanova obiednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 15.01.2024 u spravi № 722/594/22. URL: <http://surl.li/rfjsw> (data zvernennia: 10.03.2024)

Загиней-Заболотенко З. А. Нормотворча діяльність у галузі кримінального права: динаміка воєнного часу

У статті проаналізовано динаміку законодавства України про кримінальну відповідальність після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Визначено такі основні блоки змін Особливої частини Кримінального кодексу України: криміналізація кримінальних правопорушень (за час війни чинний Кодекс було доповнено вісьмома новими складами кримінальних правопорушень), викладення в новій редакції статей Особливої частини Кримінального кодексу України або їх структурних частин, включення до них окремих частин, внесення змін до статей Особливої частини цього Кодексу, диференціація кримінальної відповідальності за окремі кримінальні правопорушення шляхом використання законодавцем кваліфікуючих ознак, зміна караності за окремі кримінальні правопорушення в санкціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України. Норми Загальної частини цього Кодексу також змінилися та були доповнені, зокрема нормами про таку обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння, як виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1), нормами, спрямованими на врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених, а саме ст. 84-1 «Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого», а також коригування тексту цих статей. Виявлено суперечності у нових кримінально-правових нормах та запропоновано шляхи до їх усунення.

Ключові слова: кримінальне право, динаміка кримінального права, внесення змін і доповнень, криміналізація, диференціація кримінальної відповідальності, кримінально-правова норма, колабораційна діяльність, державна зрада, вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану, обмін осіб як військовополонених.

Zahynei-Zabolotenko Z. A. Rule-making in the field of criminal law: dynamics of wartime

The article analyses the dynamics of Ukrainian legislation on criminal liability after the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation. The author identifies the following main blocks of amendments to the Special Part of the Criminal Code of Ukraine: criminalisation of criminal offences (during the war, the current Code was supplemented with eight new corpus delicti), restatement of the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine or their structural parts, inclusion of certain parts thereof, amendments to the articles of the Special Part of this Code, differentiation of criminal liability for certain criminal offences by means of the legislator's use of qualifying factors. The provisions of the General Part of this Code have also been amended and supplemented, in particular, with provisions on the circumstance that excludes criminal unlawfulness of an act, such as the performance

of the duty to protect the Motherland, independence and territorial integrity of Ukraine (Art. 43-1), provisions aimed at regulating the procedure for the exchange of persons as prisoners of war, namely Art. 84-1 «Release from serving a sentence in connection with the decision of the authorised body to transfer a convicted person for exchange as a prisoner of war», as well as adjustments to the text of these articles. It is stated that the rule-making activities in the field of criminal law were aimed primarily at adapting the current Criminal Code of Ukraine to the conditions of war and improving the criminal law provision for the protection of those social values which are primarily more vulnerable during this period. It is established that the demand for certain wartime novelties introduced after 24 February 2022 had been in place long before these events. This includes, for example, the criminalisation of collaboration.

The author identifies certain contradictions in the new criminal law provisions and suggests ways to eliminate them. For example, the author points out that it is inappropriate to supplement the Criminal Code of Ukraine with a provision on aiding the aggressor State (Art. 111-2), since the socially dangerous acts provided for therein are themselves covered by high treason (Art. 111) or collaboration (Art. 111-1). The author establishes the content of the qualifying feature of certain criminal offences, namely, the commission of relevant acts under martial law. It is proposed to change the wording of the qualifying features in the criminal offences under Art. 185, 186, 187, 189, 191 of the Criminal Code of Ukraine, using such wording as committing these offences under martial law.

Key words: criminal law; dynamics of criminal law; amendments and additions; criminalisation; differentiation of criminal liability; criminal law provision; collaboration; treason; committing a criminal offence under martial law; exchange of persons as prisoners of war.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-96-103